

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА

**Методичні рекомендації
до лабораторних робіт
для студентів спеціальності 072 "Фінанси,
банківська справа та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2019**

УДК 658.15:005.954(07.034)

Ф59

Укладач Т. Б. Кузенко

Затверджено на засіданні кафедри фінансів.

Протокол № 8 від 21.12.2018 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Фінансова безпека підприємства [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до лабораторних робіт для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня / уклад. Т. Б. Кузенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. – 45 с.

Подано методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з навчальної дисципліни. Уміщено загальні методичні рекомендації, визначено порядок виконання робіт, наведено умови завдань для виконання студентами та контрольні запитання.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня всіх форм навчання.

УДК 658.15:005.954(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2019

Вступ

Навчальна дисципліна "Фінансова безпека підприємства" є базовою дисципліною циклу підготовки бакалаврів за спеціальністю "Фінанси, банківська справа та страхування". Фінансова безпека підприємства значною мірою визначає фінансове становище усієї країни, оскільки функціонує у сфері суспільного виробництва, де створюється національний дохід.

На сучасному етапі розвитку економіки України, коли кожне підприємство здійснює підприємницьку діяльність самостійно і на власний ризик із метою досягнення економічно та соціально значущих результатів та отримання прибутку, значення фінансового аналізу як інструменту пошуку шляхів забезпечення фінансової безпеки підприємства тільки посилюються. Фінансовий аналіз є складовою аналітичного економічного дослідження щодо вивчення рівня, змін і динаміки фінансових показників у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, з метою прийняття ефективних управлінських рішень для забезпечення фінансової безпеки господарюючих суб'єктів, сталого економічного розвитку і стійкого фінансового стану. Метою вивчення курсу "Фінансова безпека підприємства" є опанування теоретичних основ його проведення та набуття практичних навичок аналітичної роботи в розрізі визначення рівня фінансової безпеки підприємств. Відповідним етапом вивчення дисципліни "Фінансова безпека підприємства" є лабораторні роботи, в процесі виконання якої реалізується активний зв'язок теоретичного навчання з практичним досвідом роботи у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємства з метою забезпечення його фінансової безпеки. Лабораторні роботи з дисципліни "Фінансова безпека підприємства" є самостійною кваліфікаційною роботою, що виконується студентами денної форми навчання. **Метою лабораторної роботи** є закріплення та розширення одержаних у процесі навчання теоретичних знань і практичних вмінь та навичок з дисципліни "Фінансова безпека підприємства" шляхом проведення аналітичного дослідження діяльності конкретного суб'єкта господарювання.

Для досягнення вказаної мети студенти повинні вирішити такі **завдання**:

визначити та обґрунтувати актуальність теми лабораторної роботи;
обрати об'єкт (підприємство) та сформулювати інформаційну базу лабораторної роботи;

провести аналітичне дослідження діяльності підприємства за визначеними в даних методичних рекомендаціях напрямками;

визначити рівень фінансової безпеки підприємства;

розробити рекомендації щодо покращення фінансової безпеки підприємства;

оформити результати проведеного теоретичного та практичного дослідження у вигляді пояснювальної записки;

захистити лабораторну роботу.

Об'єктом лабораторної роботи є процес аналізу та оцінювання фінансової безпеки підприємства.

Предметом лабораторної роботи виступають методичні підходи до її аналізу та оцінювання.

У процесі навчання студенти здобувають необхідні знання під час проведення аудиторних занять: лекційних, практичних (семінарських) і виконання лабораторних робіт. Виконання студентами лабораторних робіт забезпечує формування в них таких фахових компетентностей:

здатність до збирання, обробки, систематизування та узагальнення обсягу інформації про діяльність підприємства та умови його функціонування;

здатність використовувати теоретичний та методичний інструментарій фінансової, економічної, математичної, статистичної, правової та інших наук для діагностики стану фінансової безпеки підприємства;

здатність до визначення та нарахування основних податків та зборів, що сплачують підприємства, до визначення принципів побудови податкової безпеки;

здатність до організації обігових коштів на підприємстві до визначення потреби власних обігових коштів на підприємстві до розрахунку показників використання обігових коштів підприємства;

здатність до визначення джерел фінансування капітальних вкладень, до нарахування амортизаційних відрахувань основних засобів;

здатність до планування заходів із підвищення ефективності діяльності підприємства;

здатність до використання фінансових та інших функцій у редакторі MS Excel для вирішення завдань у діяльності фінансового менеджера.

Теми лабораторних робіт відповідають темам, зазначеним у робочій програмі навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна "Фінансова безпека підприємства" пов'язана із такими дисциплінами, як: "Макроекономіка", "Мікроекономіка", "Гроші та кредит", "Фінанси", "Фінансова діяльність суб'єктів господарювання", "Фінанси підприємств", "Фінансовий аналіз" тощо, знання з яких дозволять студентам зрозуміти проблеми теорії та практики фінансової безпеки підприємства.

Захист лабораторної роботи передбачає стислу доповідь (3 – 5 хв.) за результатами проведеного дослідження та відповідь на поставлені керівником лабораторної роботи питання. Остаточну оцінку за виконання лабораторної роботи визначає викладач під час її захисту студентом.

Лабораторна робота 1.

Формування інформаційної бази про фінансово-економічну діяльність підприємства

1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.
2. Структура фінансової служби підприємства та функціональні обов'язки її спеціалістів.
3. Аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 1

На базі статуту та історичної довідки про діяльність конкретного підприємства (організації) слід зібрати інформацію про:

підприємство, історію його розвитку, дату заснування і реєстрації, юридичну адресу;

величину статутного капіталу;

мету та предмет діяльності;

організаційно-правову форму господарювання.

А також охарактеризувати виробничу діяльність підприємства, його продукцію: призначення, ринки збуту, конкурентоспроможність;

дослідити основних конкурентів та постачальників;

описати організаційну структуру підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Сформувати інформаційну довідку про організацію служби фінансового менеджменту на підприємстві, а також роль кожного її підрозділу залежно від розміру підприємства та виду його діяльності. Структура служби фінансового менеджменту підприємства передбачає об'єднання усіх служб або усіх співробітників, зайнятих управлінням фінансами підприємства, і тих, між ким розподілено функціональні обов'язки, пов'язані з виконанням головних фінансових завдань.

До основних типів організації структури змішаного делегованого управління фінансами на підприємстві належать:

адміністративно-фінансовий відділ;

фінансово-економічний відділ;

фінансово-інформаційний відділ;

фінансово-юридичний відділ.

Незалежно від організаційної структури фінансового менеджменту встановлюється відповідальність конкретних працівників за повноту і своєчасність виконання поставлених завдань.

Для великих підприємств характерна складна система організації служби фінансового менеджменту. Це пояснюється збільшенням чисельності спеціалізованих підрозділів та розширенням фінансових можливостей. Очолює службу фінансового менеджменту фінансовий директор або віце-президент із фінансів.

Для характеристики організаційної структури служби фінансового менеджменту фінансово-промислових груп або холдингів слід відзначити одну їхню суттєву рису – низький рівень децентралізації. Така особливість зумовлюється централізацією управління фінансів на рівні центрального апарату і потребою збереження повноважень ухвалювати стратегічні рішення на найвищому рівні.

Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто, це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів.

Фінансова робота підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове прогнозування та планування;
- аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності;
- оперативна, поточна фінансово-економічна робота.

На основі теоретичних відомостей та фактичних даних об'єкта дослідження, необхідно охарактеризувати:

- організаційну структуру фінансового відділу підприємства;
- функціональні обов'язки спеціалістів фінансової служби;
- завдання, напрямки та зміст фінансової роботи підприємства;
- правове та нормативне забезпечення фінансової діяльності підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 3

Оцінювання основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства необхідно для того, щоб одержати певну кількість основних, найінформативніших параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансово-господарського стану підприємства.

З метою виявлення тенденцій розвитку підприємства проводиться аналіз основних фінансових показників за даними Форми № 1 та № 2 за два останні періоди (роки). Оцінювання та аналіз основних показників необхідно здійснювати методом горизонтального (часового) аналізу, сутність якого полягає в порівнянні кожної позиції звітності з відповідним показником за попередні періоди та визначенні відхилення значення показника поточного періоду від відповідного значення показника попередніх періодів.

Оцінювання основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства здійснити за такими показниками фінансових результатів.

1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (ЧД(В)Р) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо. Джерело інформації: Форма № 2.

2. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) (СРП_р), яка показує виробничу собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) або собівартість реалізованих товарів. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) визначається згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 "Запаси".

3. Валовий прибуток (збиток) (ВП(З)) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Джерело інформації: Форма № 2.

4. Фінансовий результат від операційної діяльності (ФР_{опер}) визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат. Джерело інформації: Форма № 2.

5. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (ФР_{звич}) визначається як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від основної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків). Джерело інформації: Форма № 2.

6. Чистий прибуток (збиток) (ЧП(З)) розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку та податків із надзвичайного прибутку. Джерело інформації: Форма № 2.

7. Загальний капітал підприємства (валюта балансу) (ВБ) – засоби підприємства, вкладені в суб'єкт господарювання для здійснення

господарської діяльності з метою отримання прибутку. Це підсумок балансу, який, з одного боку, показує загальну суму засобів підприємства (актив), а з іншого – суму джерел утворення цих засобів (власний капітал і зобов'язання). Джерело інформації: Форма № 1.

8. Власний капітал (ВК) – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Джерело інформації: Форма № 1.

9. Залучений капітал (ЗК) – це зобов'язання підприємства, тобто **заборгованість**, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Залучений капітал містить забезпечення наступних витрат і платежів (Ф№ 1), довгострокові зобов'язання (Ф№ 1), поточні зобов'язання (Ф№ 1) та доходи майбутніх періодів (Ф№ 1).

10. Необоротні активи (Н_а) – це всі активи, що не є оборотними. Джерело інформації: Форма № 1.

11. Оборотні активи (О_а) – грошові кошти та їх еквіваленти, що необмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців дати балансу. Джерело інформації: Форма № 1.

Методика аналізу основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства наведена в табл. 1.1, до якої слід додати незаповнені позиції.

Таблиця 1.1

Основні фінансово-економічні показники діяльності підприємства "...", тис. грн

№	Показники	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
				абсолютне	відносне
1	2	3	4	р.4 – р.3	р.4 / р.3 *100 – 100
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації	Ф2 р. 2000				
Собівартість реалізованої продукції	Ф2 р. 2050				
Валовий прибуток	Ф2 р. 2090				

1	2	3	4	5	6
Фінансовий результат від операційної діяльності	Ф2, р. 2190				
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	Ф2, р. 2290				
Чистий прибуток	Ф2, р. 2350				
Валюта балансу	Ф1*, р.?				
Власний капітал	Ф1 р. 1495				
Залучений капітал	Ф1р. 1595 +Ф1 р.1695				
Необоротні активи	Ф1 р.1095				
Оборотні активи	Ф1 р.1195				

*У Формі № 1 відображена інформація на початок та кінець звітного періоду. Для аналізу слід брати середнє значення.

За результатами розрахунків необхідно:

зробити висновки стосовно величини та динаміки наведених у таблиці показників;

визначити чинники та причини зміни в обсягах досліджуваних показників;

оцінити тенденції змін фінансово-економічних показників діяльності підприємства в цілому.

Лабораторна робота 2.

Аналіз власного капіталу підприємства

1. Аналіз складу, структури та динаміки власного капіталу підприємства.

2. Аналіз показників ефективності використання власного капіталу.

Методичні рекомендації до виконання завдання 1

Аналіз складу, структури та динаміки власного капіталу підприємства слід проводити за даними Форми 1 "Баланс" (Розділ 1 Пасиву) та за методикою, наведеною в табл. 2.1, до якої слід додати незаповнені позиції:

Таблиця 2.1

Аналіз складу, структури та динаміки власного капіталу підприємства "...", тис. грн

Показники	Код рядка	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення	
		тис. грн	%	тис. грн	%	абсолютне, грн	відносне, %
						р.5 – р.3	р.5 / р.3 * 100 – 100
Статутний капітал	Ф1 р. ?						
Пайовий капітал	Ф1 р.1400						
Додатковий вкладений капітал	Ф1 р.1410						
Інший додатковий капітал	Ф1 р. ?						
Резервний капітал	Ф1 р.1415						
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Ф1 р.1420						
Неоплачений капітал	Ф1 р.1425						
Вилучений капітал	Ф1 р.1430						
Власний капітал	Ф1 р.1495						
Усього			100		100		

За результатами розрахунків проаналізувати: статті, що входять до складу власного капіталу досліджуваного підприємства;

частку, що займає кожна складова у загальній сумі власного капіталу;

зміни у складі та структурі власного капіталу у звітному періоді порівняно з попереднім;

причини та наслідки змін у складі і структурі власного капіталу досліджуваного підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Для оцінювання ефективності розміщення та використання капіталу підприємства використовують такі показники:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності – показує, яка частка власного капіталу в загальній сумі капіталу підприємства.

2. Коефіцієнт фінансової залежності – показує частку залученого капіталу в загальній сумі капіталу підприємства.

3. Коефіцієнт фінансової стабільності – показує у скільки разів сума власного капіталу перевищує розмір залученого капіталу.

4. Коефіцієнт фінансового ризику – показує у скільки разів сума залученого капіталу перевищує суму власного капіталу.

5. Індекс постійного активу – відображає суму необоротних активів, що припадають на 1 гривню власного капіталу.

6. Коефіцієнт оборотності власного капіталу показує, наскільки масштаб діяльності підприємства забезпечується власним капіталом.

7. Рентабельність власного капіталу (за валовим прибутком) – визначає ефективність використання власних ресурсів для отримання прибутку.

8. Рентабельність власного капіталу (за чистим прибутком) визначає величину чистого прибутку, заробленого кожною гривнею вкладеного власного капіталу.

9. Період окупності власного капіталу є зворотним до коефіцієнта рентабельності власного капіталу за чистим прибутком.

10. Рентабельність власного капіталу за моделлю Du Pont.

Аналіз показників ефективності використання власного капіталу слід проводити за методикою, що наведена в табл. 2.2, шляхом заповнення пустих комірок у табл. 2.2.

Аналіз показників ефективності використання власного капіталу підприємства "...", тис. грн

Показник	Код рядка та формула розрахунку	Нормативне значення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1	2	3	4	5	р.5 – р.4
1	2	3	4	5	6
I. Вхідні дані, тис. грн					
1. Валюта балансу	Ф1 р.?	–			
2. Власний капітал	Ф1 р. 1495	–			
3. Залучений капітал	Ф1 р. 1595 + Ф1 р. 1695	–			
4. Необоротні активи	Ф1 р. 1095	–			
5. Чистий дохід (виручка від реалізації)	Ф2 р. 2000	–			
6. Валовий прибуток	Ф2 р. 2090	–			
7. Чистий прибуток	Ф2 р. 2350	–			
II. Розрахункові дані					
8. Коефіцієнт фінансової незалежності (ст. 2 / ст. 1)	Ф1 р.?	зростання			
9. Коефіцієнт фінансової залежності (ст. 3 / ст. 1)	Ф1 р.?	зменшення			
10. Коефіцієнт фінансової стабільності (ст. 2 / ст. 3)	Ф1 р.?	понад 1			
11. Коефіцієнт фін. ризику (ст. 3 / ст. 2)	Ф1 р.?	зменшення			
12. Індекс постійного активу (ст. 4 / ст. 2)		зменшення			
13. Коефіцієнт оборотності ВК (ст. 5 / ст. 2)		збільшення			
14. Рентабельність власного капіталу (за валовим прибутком) (ст. 6 / ст. 2)		збільшення			

1	2	3	4	5	6
15. Рентабельність власного капіталу (ст. 7 / ст. 2)		збільшення			
16. Період окупності ВК (ст. 2 / ст. 7)		зменшення			
17. Рентабельність капіталу за моделлю Du Pont (ст. 17.1 * ст. 17.2 * ст. 17.3), в тому числі:		збільшення			
17.1. Рентабельність продаж (ст. 7 / ст. 5)		збільшення			
17.2. Коефіцієнт оборотності активів (ст. 5 / ст. 1)		збільшення			
17.3. Фінансовий важіль (ст. 1 / ст. 2)		зменшення			

За результатами розрахунків:
 зробити висновки про рівень та динаміку досліджуваних показників;
 визначити їх відповідність нормативним значенням;
 дати загальну оцінку ефективності використання власного капіталу досліджуваного підприємства.

Лабораторна робота 3.

Оцінювання стану та ефективності використання основного капіталу

1. Оцінювання складу, структури та динаміки необоротних активів.
2. Аналіз структури та руху основних засобів.
3. Аналіз показників стану та ефективності використання ОЗ.

Методичні рекомендації до виконання завдання 1

Оцінювання складу, структури та динаміки необоротних активів підприємства проводять за даними Форми 1 "Баланс" (Розділ 1 Активу). Їх вносять в табл. 3.1.

**Оцінювання складу, структури та динаміки необоротних активів
підприємства "...", тис. грн**

Показники	Код рядка	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення	
		тис. грн	%	тис. грн	%	абсолютне, тис. грн	відносне, %
		3	4	5	6		
1	2	3	4	5	6	р.5 – р.3	р.5 / р.3 *100 – 100
1. Нематеріальні активи:	Ф1 р.1000						
залишкова вартість							
первісна вартість	Ф1 р. 1001		х		х		
накопичена амортизація	Ф1 р. 1002		х		х		
2. Незавершене будівництво	Ф1 р. 1005						
3. Основні засоби:	Ф1 р. 1010						
залишкова вартість							
первісна вартість	Ф1 р. 1011		х		х		
знос	Ф1 р. 1012		х		х		
4. Довгострокові фінансові інвестиції:	Ф 1 р. 1030						
обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств							
інші фінансові інвестиції	Ф 1 р. 1035						
5. Довгострокова дебіторська	Ф 1 р. 1040						
6. Відстрочені податкові активи	Ф 1 р. 1045						
7. Інші необоротні активи	Ф 1 р. 1090						
8. Необоротні активи	Ф 1 р. 1095						
Усього			100		100		

За результатами розрахунків слід зробити вичерпні висновки щодо того:

які статті входять до складу необоротних активів досліджуваного підприємства;

яку частку займає кожна складова в загальній сумі необоротних активів;

як змінилися склад та структура необоротних активів у звітному періоді порівняно з попереднім;

які причини та наслідки змін у складі і структурі необоротних активів досліджуваного підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Аналіз структури та руху основних засобів підприємства проводиться за даними Форми 5 "Примітки до річної фінансової звітності" (Розділ II) або Форми 11-ОЗ "Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)" (Розділ I та II) за показниками, наведеними в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз структури та руху основних засобів, тис. грн

Групи основних засобів	Базовий рік			Звітний рік			Абсолютне відхилення				
	Залишок на початок року	Введено за рік	Вибуло за рік	Залишок на початок року	Введено за рік	Вибуло за рік	Залишок на кінець року	Вартість введених ОЗ	Вартість виведених ОЗ	Залишку на кінець року	
1	2	3	4	5	6	7	8	5 - 2	6 - 3	7 - 4	8 - 5
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Земельні ділянки											
Капітальні витрати на поліпшення земель											

Закінчення табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Будинки, споруди та передавальні пристрої											
Машини та обладнання											
Транспортні засоби											
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)											
Робоча і продуктивна худоба											
Багаторічні насадження											
Інші основні засоби											
Бібліотечні фонди											
Малоцінні необоротні матеріальні активи											
Тимчасові (не титульні споруди)											
Природні ресурси											
Інвентарна тара											
Предмети прокату											
Інші необоротні матеріальні активи											
Разом											

За результатами розрахунків зробити ґрунтовні висновки щодо:
 складу основних засобів досліджуваного підприємства;
 структури основних засобів;
 дослідити та оцінити тенденції руху основних засобів;
 зробити загальний висновок щодо відповідності наявних основних засобів предметній спеціалізації діяльності досліджуваного підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 3

Для оцінювання стану та ефективності використання основних засобів підприємства використовують такі групи показників:

1. Фондомісткість характеризує рівень забезпеченості підприємства основними засобами і визначається як співвідношення балансової вартості основних засобів до чистого доходу (виручки) від реалізації.

2. Фондоозброєність показує скільки основних засобів припадає на одного працівника підприємства і визначається як співвідношення балансової вартості основних засобів до середньооблікової чисельності працюючих.

3. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні підприємства показує питому вагу залишкової вартості основних засобів у загальній вартості майна підприємства і визначається як співвідношення залишкової вартості основних засобів до валюти балансу.

4. Коефіцієнт зносу основних засобів відображає рівень зносу основних засобів і визначається як співвідношення суми зносу основних засобів до балансової вартості основних засобів.

5. Коефіцієнт придатності основних засобів показує, яка частина основних засобів є придатною для експлуатації і визначається як співвідношення залишкової вартості основних засобів до балансової вартості основних засобів.

6. Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує частку введених нових основних засобів у загальній вартості основних засобів і визначається як співвідношення вартості введених в експлуатацію нових основних засобів до балансової вартості основних засобів.

7. Коефіцієнт вибуття основних засобів показує частку виведених з експлуатації основних засобів у балансовій вартості основних засобів.

8. Коефіцієнт приросту основних засобів показує рівень збільшення (зменшення) основних засобів внаслідок введення нових основних засобів та виведення з експлуатації зношених чи застарілих основних засобів.

9. Фондовіддача основних засобів характеризує ефективність використання основних засобів, відображає суму чистого доходу (виручки) від реалізації на одну гривню основних засобів.

10. Рентабельність основних засобів характеризує ефективність використання основних засобів, відображає суму валового прибутку на одну гривню основних засобів.

Оцінювання показників стану та ефективності використання основних засобів слід проводити за методикою, наведеною в табл. 3.3.

Оцінювання стану та ефективності використання основних засобів

Показник	Код рядка	Нормативне значення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1	2	3	4	5	р.5 – р.4
1	2	3	4	5	6
I. Вхідні дані, тис. грн					
1. Первісна (балансова) вартість основних засобів	Ф1 р.?	–			
2. Залишкова вартість основних засобів	Ф1 р.?	–			
3. Знос основних засобів	Ф1 р.?	–			
4. Вартість введених в експлуатацію ОЗ	Ф5 р.?				
5. Вартість виведених з експлуатації ОЗ	Ф5 р.?				
6. Валюта балансу	Ф1 р.?	–			
7. Чистий дохід (виручка) від реалізації	Ф2 р.?	–			
8. Валовий прибуток	Ф2 р.?	–			
9. Середньооблікова чисельність працюючих	Ф1-ПВ р.	–			
II. Розрахункові дані					
10. Фондомісткість ОЗ (ст. 1 / ст. 7)	Ф1 р.? Ф2 р.?	зменшення			
11. Фондоозброєність ОЗ (ст. 1 / ст. 9)	Ф1 р.? Ф1-ПВ р. ?	збільшення			
12. Коефіцієнт реальної вартості ОЗ у майні підприємства (ст. 2 / ст. 6)	Ф1 р.? Ф1 р.?	збільшення			
13. Коефіцієнт зносу ОЗ (ст. 3 / ст. 1)	Ф1 р.? Ф1 р.?	зменшення			

1	2	3	4	5	6
14. Коефіцієнт придатності ОЗ (ст. 2 / ст. 1)	$\Phi 1$ р.? $\Phi 1$ р.?	збільшення			
15. Коефіцієнт оновлення ОЗ (ст. 4 / ст. 1)	$\Phi 5$ р.? $\Phi 1$ р.?	збільшення			
16. Коефіцієнт вибуття ОЗ (ст. 5 / ст. 1)	$\Phi 5$ р.? $\Phi 1$ р.?	зменшення			
17. Коефіцієнт приросту ОЗ ((ст. 4 – ст. 5) / ст. 1)	$\Phi 5$ р. ? ? $\Phi 1$ р.?	додатне значення			
18. Фондовіддача ОЗ (ст. 7 / ст. 1)	$\Phi 2$ р.? $\Phi 1$ р.?	збільшення			
19. Рентабельність ОЗ (ст. 8 / ст. 1)	$\Phi 2$ р.? $\Phi 1$ р.?	збільшення			

За розрахованими в табл. 3.3 показниками слід:

зробити висновки про рівень та динаміку досліджуваних показників та їх відповідність нормативним значенням;

дати загальне оцінювання стану та ефективності використання основних засобів досліджуваного підприємства.

Лабораторна робота 4. Аналіз структури та ефективності використання оборотного капіталу підприємства

1. Аналіз складу, структури та динаміки оборотного капіталу підприємства.

2. Аналіз показників ефективності використання оборотного капіталу.

Методичні рекомендації до виконання завдання 1

Аналіз складу, структури та динаміки оборотного капіталу підприємства слід проводити за даними Форми 1 "Баланс" (Розділ 2 Актив) та заповнити табл. 4.1.

**Аналіз складу, структури та динаміки оборотного капіталу
підприємства "...", тис. грн**

Показники	Код рядка	Базовий рік		Звітний рік		Відхилення	
		тис. грн	%	тис. грн	%	Абсолютне, тис. грн	Відносне, %
1	2	3	4	5	6	р.5 – р.3	р.5 / р.3 * 100 – 100
1. Запаси:							
Виробничі запаси	Ф1 р. ?						
Тварини на вирощуван- ні та відгодівлі	Ф1 р. ?						
Незавершене виробни- цтво	Ф1 р. ?						
Готова продукція	Ф1 р. ?						
Товари	Ф1 р. ?						
2. Векселі одержані	Ф1 р. ?						
3. Дебіторська заборго- ваність за товари робо- ти послуги	Ф1 р. ?						
4. Дебіторська заборгова- ність за розрахунками:							
з бюджетом	Ф1 р. ?						
за виданими авансами	Ф1 р. ?						
з нарахованих доходів	Ф1 р. ?						
із внутрішніх розрахун- ків	Ф1 р. ?						
5. Інша поточна дебітор- ська заборгованість	Ф1 р. ?						
6. Поточні фінансові ін- вестиції	Ф1 р. ?						
7. Грошові кошти та їх ек- віваленти:	Ф1 р. ?						
У національній валюті	Ф1 р. ?						
В іноземній валюті	Ф1 р. ?						
8. Інші оборотні активи	Ф1 р. ?						
Оборотні активи – усього	Ф1 р. ?		100		100		

За розрахованими в таблиці показниками слід зробити висновки:
які статті входять до складу оборотного капіталу досліджуваного підприємства;

яку частку займає кожна складова у загальній сумі оборотного капіталу;

як змінилися склад та структура оборотних активів у звітному періоді порівняно з попереднім;

які причини та наслідки змін у складі і структурі оборотного капіталу досліджуваного підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Ефективність використання оборотного капіталу визначають за наступною системою показників.

1. Робочий капітал показує, яка величина оборотного капіталу сформована за рахунок власних коштів підприємства.

2. Маневреність робочого капіталу показує, яка частина робочого капіталу вкладена у запаси.

3. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів характеризує швидкість обороту оборотних коштів, тобто можливість використання оборотних коштів (кількість разів на рік). Чим більше швидкість, тим краще працює підприємство.

4. Час обороту оборотних коштів показує, скільки днів в середньому триває один оборот оборотних коштів. Чим вище швидкість обороту оборотних коштів, тим менше тривалість їх обороту і тим ефективніше використовуються оборотні кошти.

5. Коефіцієнт оборотності запасів характеризує швидкість руху виробничих запасів від моменту їх отримання на склад підприємства до моменту використання їх у виробничому процесі. Прискорення оборотності запасів свідчить про їх ефективне використання, а сповільнення – про зниження ефективності.

6. Час обороту запасів характеризує тривалість виробничо-комерційного циклу в днях. Зменшення тривалості обороту запасів є позитивним явищем.

7. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує швидкість розрахунку дебіторів із підприємством. Чим вище коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, тим ефективніше політика управління дебіторською заборгованістю.

8. Час обороту дебіторської заборгованості – це середній термін інкасації дебіторської заборгованості, у днях.

Аналіз показників ефективності оборотних коштів слід проводити за алгоритмом, наведеним в табл. 4.2.

За розрахованими в табл. 4.2 показниками слід:

зробити висновки про рівень і динаміку досліджуваних показників та їх відповідність нормативним значенням;

дати загальну оцінку ефективності використання оборотного капіталу досліджуваного підприємства.

Таблиця 4.2

Аналіз показників ефективності використання оборотного капіталу підприємства "..."

Показник	Код рядка та формула	Нормативне значення	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1	2	3	4	5	5 – 4
1	2	3	4	5	6
I. Вхідні дані, тис. грн					
1. Оборотний капітал	Ф1 р.?	–			
2. Запаси	Ф1 р. (?+...+?)	–			
3. Дебіторська заборгованість	Ф1р?	–			
4. Поточні зобов'язання	Ф1 р. ?	–			
5. Чистий дохід (виручка від реалізації)	Ф2 р.?	–			
6. Собівартість	Ф2 р.?	–			
II. Розрахункові дані					
7. Робочий капітал (ст. 1 – ст. 4)	Ф1 р. ? – Ф1 р. ?	зростання			
8. Маневреність робочого капіталу (ст. 2 / ст. 7)	Ф1 р. (?+...+?)	незначне збільшення			
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів. Ко (ст. 5 / ст. 1)	Ф2 р.?	збільшення			
10. Час обороту оборотних коштів (дні) (360 / ст. 9)	360/Ко	зменшення			
11. Коефіцієнт оборотності запасів, Коз (ст. 6 / ст. 2)	Ф2 р.?	збільшення			
12. Час обороту запасів (дні) (360 / ст. 11)	360/Коз	зменшення			

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, КДЗ (ст. 5 / ст. 3)	Ф2 р.?	збільшення			
Час обороту дебіторської заборгованості (дні) (360 / ст. 13)	360/КДЗ	зменшення			

Лабораторна робота 5. Аналіз формування та напрямів використання прибутку підприємства

1. Аналіз формування та використання прибутку (збитку).
2. Аналіз показників рентабельності підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 1

Аналіз проводиться за даними Форми № 2 "Звіт про фінансові результати" за два періоди. Аналіз формування та використання прибутку здійснюється з метою виявлення чинників (доходів та витрат), що впливають на суму чистого прибутку підприємства. Методика проведення аналізу наведена в табл. 5.1.

Таблиця 5.1

Аналіз формування та використання прибутку підприємства

Показники	Код рядка Форма № 2, ряд	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення	
				Абсолютне	Відносне
1	2	3	4	5	6
1. Дохід (виручка) від реалізації (товарів, робіт, послуг)					
2. Податок на додану вартість					
3. Акцизний збір					
4. Інші вирахування з доходу					
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)					
6. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)					

1	2	3	4	5	6
7. Валовий:					
прибуток					
збиток					
8. Інші операційні доходи					
9. Адміністративні витрати					
10. Витрати на збут					
11. Інші операційні витрати					
12. Фінансові результати від операційної діяльності					
13. Дохід від участі в капіталі					
14. Інші фінансові доходи					
15. Інші доходи					
16. Фінансові витрати					
17. Втрати від участі в капіталі					
18. Інші витрати					
19. Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування					
20. Податок на прибуток від звичайної діяльності					
21. Фінансові результати від звичайної діяльності:					
прибуток					
збиток					
22. Надзвичайні:					
доходи					
витрати					
23. Податки з надзвичайного прибутку					
чистий прибуток					
збиток					

За розрахованими в табл. 5.1 показниками зробити висновки щодо: величини доходів та витрат підприємства; впливу отриманих доходів та здійснених витрат на суму чистого прибутку (збитку) досліджуваного підприємства.

Методичні рекомендації до виконання завдання 2

Рентабельність – це сума прибутку, що припадає на одиницю виручки, собівартості, активів тощо. Чим вище рентабельність, тим більш ефективно функціонує підприємство, оскільки саме прибуток уособлює фінансову мету його діяльності. Формулу коефіцієнтів рентабельності

вивести досить легко: це відношення прибутку до будь-якого показника, рентабельність якого хочуть визначити. На практиці, як правило, найчастіше використовують показники рентабельності, методика розрахунку яких наведена в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Аналіз показників рентабельності підприємства

Показник	Код рядка та формула розрахунку	Базовий рік	Звітний рік	Відхилення
1	2	3	4	3 – 4
I. Вхідні дані, тис. грн				
1. Валюта балансу	Ф1 р.?			
2. Власний капітал	Ф1 р.?			
3. Фінансові інвестиції	Ф1 р.?			
4. Необоротні активи	Ф1 р.?			
5. Робочий капітал	Ф1 р.?			
6. Дохід (виручка) від реалізації	Ф2 р.?			
7. Собівартість	Ф2 р.?			
8. Валовий прибуток	Ф2 р.?			
9. Чистий прибуток	Ф2 р.?			
II. Розрахункові дані				
10. Рентабельність усіх активів за чистим прибутком	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
11. Рентабельність власного капіталу (за чистим прибутком) (ст. 7 / ст. 2)	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
12. Рентабельність фінансових інвестицій	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
13. Рентабельність необоротного (постійного) капіталу	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
14. Рентабельність робочого капіталу	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
15. Рентабельність реалізації (продаж)	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			
16. Показник чистого доходу	$\frac{\text{Ф2 р.}}{\text{Ф1 р.}}$			

За розрахованими в таблиці показниками зробити висновки щодо: рівня та динаміки розрахованих показників рентабельності; прибутковості діяльності досліджуваного підприємства в цілому.

Лабораторна робота 6.

Оцінка та прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

1. Оцінити ймовірність банкрутства підприємства за моделями Альтмана, Ліса, Таффлера.
2. Оцінити ймовірність банкрутства підприємства за коефіцієнтом фінансування важколіквідних активів.
3. Визначити коефіцієнти Бівера.

Методичні рекомендації до виконання

У зарубіжних країнах одним із методів прогнозування банкрутства підприємств є дискримінантний аналіз. Зміст цього аналізу полягає в тому, що за допомогою математико-статистичних методів будується функція та розраховується інтегральний показник, на основі якого можна з великою часткою ймовірності передбачити банкрутство суб'єкта господарювання. Дискримінантний аналіз базується на емпіричному дослідженні фінансових показників великої кількості підприємств, одні з яких збанкрутіли, а інші – успішно продовжують свою діяльність.

Водночас підбирається ряд показників (коефіцієнтів), для кожного з яких визначається питома вага в так званій дискримінантній функції. Як і граничне значення обраних показників, вагомість може коригуватися. Вона залежить від галузі, до якої належить підприємство, загальної економічної і політичної ситуації в країні, рівня інфляції та інших чинників. Залежно від величини інтегрального показника робиться висновок про належність об'єкта аналізу до групи підприємств-банкрутів чи до групи успішно функціонуючих підприємств. У зарубіжній практиці досить поширеними є побудовані на розрахунку інтегрального показника моделі прогнозування банкрутства. Найбільш відомими з них є моделі західних економістів: Альтмана, Ліса, Таффлера, Тишоу, Спрінгейта та ін.

Двофакторна модель Альтмана – це одна з найпростіших і наочних методик прогнозування ймовірності банкрутства, за використання якої необхідно розрахувати вплив тільки двох показників:

$$Z = 0,3877 - 1,0736 \times X1 + 0,0579 \times X2, \quad (1)$$

де $X1$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

$X2$ – частка позикових коштів у загальній величині пасиву балансу (коефіцієнт фінансової залежності).

При значенні $Z > 0$ ситуація в аналізованій компанії критична, ймовірність настання банкрутства висока.

Перевагою цієї моделі оцінки ймовірності настання банкрутства є її простота розрахунку, а недоліком, як наслідок, обмежена кількість показників, що використовуються для розрахунку. Модель розроблена виключно для підприємств США та повністю не враховує вітчизняні економічні умови.

У Росії застосування двофакторної моделі Альтмана набуло досліджено М. А. Федотовою, яка вважає, що для підвищення точності прогнозу необхідно додати до неї третій показник – рентабельність активів. Але практичного застосування модифікована формула за М. А. Федотовою не має, оскільки в Росії відсутня яка-небудь значуща статистика за організаціями-банкрутами і ваговий фактор, запропонований М. А. Федотовою, не було визначено.

Більш поширеною та обґрунтованою є п'ятифакторна модель Альтмана. У своїх дослідженнях Альтман використовував дані стабільних компаній, які протягом п'яти років збанкрутували. Z-модель Альтмана побудована за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу (Multiplisediscriminant analysis – MDA). Його метою було визначення можливостей використання моделі для диференціації фірм, у яких немає загрози банкрутства, і компаній з високою ймовірністю настання кризи і майбутнього банкрутства [10].

Критичне значення показника Z дорівнює 2,675 (для підприємств, акції яких котируються на біржі). Порівняння цього критичного показника зі значеннями для кожної конкретної фірми дозволить судити про можливе банкрутство за 2 – 3 роки до його настання (якщо $Z > 2,675$, то це свідчить про фінансову стійкість).

Для підприємств, акції яких не котируються на біржі, значення $Z > 2,89$ притаманне стабільним і фінансово стійким компаніям.

Серед недоліків методу можна виокремити такі: модель є емпіричною й не має під собою самостійної теоретичної бази; всі коефіцієнти розраховані на основі статистики результатів діяльності підприємств США; коефіцієнти для кожної галузі необхідно розраховувати окремо.

Точність прогнозу Z-моделі Альтмана для компаній, акції яких котируються на біржі, на горизонті одного року становить 95 %, на два роки – 83 %, що є її перевагою. Недолік цієї моделі також полягає в тому,

що її по суті можна розглядати лише стосовно великих компаній, які розмістили свої акції на фондовому ринку та відома ринкова вартість акцій.

Моделі Альтмана стали поштовхом для розроблення формул визначення ймовірності банкрутства іншими вченими – економістами, математиками, фінансистами.

Використовуючи модель Альтмана на основі даних вітчизняних підприємств, було виявлено, що граничне число Z-показника через певні особливості національної економіки завищене, а коефіцієнт X4 неприйнятний через відсутність інформації про ринкову вартість акцій. Ця модель не враховує чинники неекономічного характеру.

Гордоном Л. В. Спрінгейтом у 1978 році, на підставі моделі Альтмана та покрокового дискримінантного аналізу, була розроблена власна модель прогнозування ймовірності банкрутства підприємства.

У процесі розроблення моделі з 19 фінансових коефіцієнтів, що вважалися кращими, Спрінгейтом було відібрано чотири коефіцієнти, на підставі яких була побудована модель Спрінгейта. Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Спрінгейта здійснюється за формулою (2):

$$Z = 1,03 \times X1 + 3,07 \times X2 + 0,66 \times X3 + 0,4 \times X4 \quad (2),$$

де X1 – оборотний капітал / сукупні активи;

X2 – (операційний прибуток + відсотки до сплати) / сукупні активи;

X3 – операційний прибуток / короткострокові зобов'язання;

X4 – чиста виручка від реалізації / сукупні активи.

При $Z < 0,862$ компанія є потенційним банкрутом.

У процесі тестування моделі Спрінгейта на підставі даних 40 компаній була встановлена точність передбачення неплатоспроможності на рік вперед 92,5 %.

Перевагами даної моделі є те, що у цілому похибка прогнозування не перевищує 10 %; також не враховується ринкова капіталізація підприємств (не обмежується акціонерними товариствами). Все ж модель Спрінгейта має суттєві недоліки: показники точності прогнозування зменшуються із часом; модель є модифікацією Z-рахунку Альтмана версії 1968 року (остання є застарілою і непридатною для сучасного використання).

Українськими підприємствами модель Спрінгейта може використовуватись як додаткова, оскільки вона не враховує чинники неекономічного характеру.

Модель Фулмера (1984) класифікації банкрутства була створена на підставі обробки даних 60-ти підприємств: 30-ти потерпілих крах і 30-ти нормально працюючих – із середнім річним оборотом у 455 тисяч американських доларів.

Формула визначення ймовірності банкрутства за моделлю Фулмера має вигляд:

$$N = 5,528 \times X1 + 0,212 \times X2 + 0,073 \times X3 + 1,270 \times X4 - 0,120 \times X5 + 2,335 \times X6 + 0,575 \times X7 + 1,083 \times X8 + 0,894 \times X9 - 6,075, \quad (3)$$

де $X1$ – нерозподілений прибуток минулих років / сукупні активи;

$X2$ – чиста виручка від реалізації / сукупні активи;

$X3$ – операційний прибуток / власний капітал;

$X4$ – грошовий потік / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;

$X5$ – довгострокові зобов'язання / сукупні активи;

$X6$ – короткострокові зобов'язання / сукупні активи;

$X7$ – \log (матеріальні активи);

$X8$ – оборотний капітал / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;

$X9$ – \log (операційний прибуток + (відсотки до сплати / виплачені відсотки)).

Якщо $N < 0$, підприємству загрожує банкрутство, оскільки воно неплатоспроможне. Точність прогнозів, зроблених за допомогою цієї моделі на рік вперед – 98 %, на два роки і більше – 81 %.

Відомий фінансовий аналітик Уільям Бівер запропонував свою систему показників для оцінювання фінансового стану підприємства з метою визначення ймовірності банкрутства – п'ятифакторну модель, що містить такі індикатори:

коефіцієнт Бівера (співвідношення суми чистого прибутку і амортизації до позикових коштів);

рентабельність активів (чистий прибуток / сукупні активи \times 100);

фінансовий леверидж (питома вага позикових коштів у пасивах, %);

коефіцієнт покриття оборотних активів власними оборотними коштами (частка чистого оборотного капіталу в активах підприємства);

коефіцієнт поточної ліквідності (табл. 6.1).

Характеристика показників Бівера

Показники	Компанія із задовільним фінансовим станом	За 5 років до банкрутства	За 1 рік до банкрутства
Коефіцієнт Бівера	0,4 – 0,45	0,17	-0,15
Рентабельність активів	6 – 8	4	-22
Фінансовий лівередж	< 37	< 50	< 80
Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	0,4	< 0,3	0,06
Коефіцієнт покриття зобов'язань	> 3,2	< 2	< 1

Вагові коефіцієнти для індикаторів в моделі У. Бівера не передбачені і підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства не розраховується. Отримані значення даних показників порівнюються з їх нормативними значеннями для трьох станів фірми, розрахованими У. Бівером для благополучних компаній, для компаній, збанкрутілих протягом року, і для фірм, які стали банкрутами протягом п'яти років.

Основною відмінністю системи Бівера від інших систем діагностики банкрутства підприємства є те, що в даній системі значення декількох коефіцієнтів порівнюються з нормативними величинами, і відповідно до них підприємству присвоюється один із трьох станів:

1. Фінансово стійке.
2. Ймовірне банкрутство протягом п'яти років.
3. Ймовірне банкрутство протягом одного року.

Перевагами методу У. Бівера є те, що дослідження відбувались на основі 79 неплатоспроможних і 79 нормально функціонуючих підприємствах та вперше були використані статистичні прийоми у сполученні із фінансовими коефіцієнтами.

Нормативні значення фінансових показників не враховують галузеву специфіку підприємств, що є недоліком методу. Крім того, ефективність використання капіталу на підприємствах (оборотність, рентабельність) не враховується в розрахунках, а також визначення коефіцієнта проводиться у статистиці, що ускладнює використання методу Бівера українськими підприємствами.

Першу спробу розроблення дискримінантної функції, придатної для оцінки ймовірності банкрутства на вітчизняних підприємствах, зробив відомий український дослідник в області фінансового антикризового менеджменту О. О. Терещенко. Сутність розробленої моделі полягає у визначенні інтегрального показника фінансового стану для різних класифікаційних груп підприємств в залежності від виду їх економічної діяльності.

Нормативне значення моделі О. О. Терещенко відповідає 2. Чим менше значення фактичного показника порівняно з нормативним, тим більше ризик банкрутства на підприємстві.

Модель О. О. Терещенко існує у двох варіантах. Перший – це універсальна модель, що містить також шість показників і побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей. Друга модель містить десять показників і враховує диференціацію підприємств за галузями.

Особливістю методики О. О. Терещенко є те, що вона має кілька зміщених оцінок. У ній зроблено акцент на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи стійких. Така асиметричність має на меті убезпечити інвестора від ризикового вкладення коштів, але знижує точність прогнозу в цілому. Іншим суттєвим недоліком цієї моделі є широкий інтервал невизначеності нормативних оцінок [3; 10].

Однак, незважаючи на зазначені недоліки, така модель широко використовується в Україні, адже вона адаптована для вітчизняних підприємств [10]. В Іркутській державній економічній академії ученими було запропоновано чотирифакторну R-модель прогнозу ймовірності банкрутства:

$$R = 8,38 \times X1 + X2 + 0,054 \times X3 + 0,63 \times X4, \quad (4)$$

де $X1$ – співвідношення оборотного капіталу до активів підприємства;

$X2$ – співвідношення чистого прибутку до власного капіталу;

$X3$ – співвідношення виручки від реалізації до активів підприємства;

$X4$ – співвідношення чистого прибутку до інтегральних витрат.

Якщо показник R-моделі прогнозу ризику банкрутства > 0 , то це вказує на максимальну ймовірність настання банкрутства. Якщо ж значення R знаходиться в діапазоні $0 - 0,17$ – висока ймовірність настання банкрутства. У разі значення R в діапазоні $0,18 - 0,31$ – ймовірність настання банкрутства середня. Якщо розрахований показник знаходиться в діапазоні $0,32 - 0,41$, то ризик настання банкрутства низький, а якщо $R < 0,42$, то взагалі мінімальний.

Перевагами даного методу визначення ймовірності настання банкрутства на підприємстві є те, що він простий у розрахунках, але водночас достатньо висвітлений та підходить для підприємств, акції яких не котируються на біржі. Недоліком R-моделі прогнозу ризику банкрутства є те, що на основі практичних досліджень деякі вчені припускають, що методика придатна лише за наявних ознак кризи.

У 1977 році британський учений Р. Таффлер запропонував чотирифакторну прогнозну модель.

$$Z = 0,5 \times X1 + 0,13 \times X2 + 0,18 \times X3 + 0,16 \times X4, \quad (5)$$

де $X1$ – прибуток від реалізації продукції / поточні зобов'язання;

$X2$ – оборотні активи / зобов'язання;

$X3$ – поточні зобов'язання / валюта балансу;

$X4$ – виручка від реалізації продукції / валюта балансу.

Згідно з нормативним значенням, якщо величина Z-рахунку більша ніж 0,3, це вказує на те, що підприємство має непогані довгострокові перспективи. Якщо показник Таффлера нижчий ніж 0,2 – найімовірніше підприємство збанкрутує. Перевагою цього методу є простота розрахунку та можливість застосування під час проведення зовнішньої діагностики. Однак метод не враховує ринкову оцінку бізнесу (тобто котирування акцій), що є суттєвим недоліком. В Україні може використовуватися виключно як паралельна модель, оскільки значення коефіцієнтів не пов'язані з галуззю.

За результатами розрахунків слід зробити висновки:

оцінити ймовірність банкрутства досліджуваного підприємства за моделями Альтмана, Таффлера, Ліса, за коефіцієнтом фінансування важколіквідних активів та за системою показників Бівера;

порівняти отримані результати та зробити висновок щодо ефективності застосування кожної з моделей для оцінки ймовірності банкрутства вітчизняних підприємств;

дати загальне оцінювання ймовірності банкрутства досліджуваного підприємства;

визначити зони ризику на підприємстві щодо стану його економічної безпеки;

сформулювати напрямки зміцнення економічної безпеки на підприємстві;

визначити ознаки корупційних дій на підприємстві та запропонувати шляхи їх подолання.

Підсумкові запитання

1. Визначити категорію "економічна безпека".
2. Дати характеристику терміну "безпека" і визначити його сутність.
3. Охарактеризувати рівні економічної безпеки.
4. Визначити чинники впливу на економічну безпеку.
5. Охарактеризувати вплив глобалізації на економічну безпеку України.
6. Охарактеризувати загальні положення Концепції економічної безпеки України.
7. Визначити характерні особливості економічної безпеки на рівні регіону (області), її загрози.
8. Розкрити методiku оцінювання рівня економічної безпеки регіону.
9. Розкрити методiku оцінювання економічної безпеки на рівні підприємства (фірми).
10. Визначити чинники економічної безпеки підприємства.
11. Розкрити елементи загроз економічній безпеці підприємства.
12. Визначити методи зменшення небезпек та загроз.
13. Розкрити сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства.
14. Охарактеризувати загальні положення Концепції фінансової безпеки України.
15. Розкрити понятійний апарат фінансової безпеки підприємства.
16. Охарактеризувати критерії фінансової безпеки підприємства.
17. Визначити сутнісні характеристики фінансової безпеки підприємства.
18. Розкрити принципи та умови забезпечення фінансової безпеки підприємства.
19. Визначити ознаки фінансової безпеки.
20. Охарактеризувати чинники впливу на рівень фінансової безпеки підприємства.
21. Визначити рівні фінансової безпеки підприємства.
22. Охарактеризувати зв'язок фінансової безпеки підприємства із забезпеченістю його фінансовими ресурсами.
23. Розкрити критерії та методи оцінки фінансової безпеки підприємства.
24. Визначити підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства.

25. Охарактеризувати зв'язок фінансової безпеки держави та підприємства.
26. Визначити шляхи мінімізації загроз і забезпечення інтересів фінансової безпеки підприємства.
27. Визначити систему пріоритетних інтересів підприємства задля забезпечення його фінансової безпеки.
28. Розкрити класифікацію фінансових інтересів залежно від різних критеріїв.
29. Визначити структуру та склад механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.
30. Охарактеризувати механізм управління фінансовою безпекою підприємства, розкрити його функції.
31. Розкрити функціональну структуру управління фінансовою безпекою підприємства.
32. Охарактеризувати порядок використання SWOT-аналізу для забезпечення фінансової безпеки підприємства.
33. Охарактеризувати алгоритм функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства.
34. Охарактеризувати бенчмаркінг як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства.
35. Визначити категорію адаптації підприємства, розкрити її мету.
36. Охарактеризувати відмінності параметричної адаптації від структурної.
37. Розкрити сукупність адаптивних заходів підприємства.
38. Охарактеризувати складові адаптації підприємства.
39. Охарактеризувати процес адаптації.
40. Розкрити класифікацію адаптивної реакції підприємства.
41. Охарактеризувати порядок фінансового забезпечення адаптації підприємства до змін у зовнішньому середовищі.
42. Розкрити сутність бюджету адаптації підприємства.
43. Охарактеризувати інформаційне забезпечення адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища.
44. Охарактеризувати інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства.
45. Розкрити сутність інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства.

46. Розкрити мету інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства.

47. Визначити джерела інформації для проведення моніторингу стану фінансової безпеки підприємства.

48. Охарактеризувати види інформаційного забезпечення процесу планування фінансової безпеки.

49. Охарактеризувати нормативно-правову базу захисту фірми.

50. Визначити порядок застосування міждержавної нормативно-правової бази захисту фірми.

51. Охарактеризувати особливості національного законодавства щодо забезпечення фінансової безпеки підприємств.

52. Визначити роль Цивільного, Кримінального, Господарського, Податкового кодексів України в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства.

53. Визначити порядок регулювання економічної та фінансової безпеки законами України.

54. Визначити зміст державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, захист інтересів суб'єктів господарювання та споживачів від його порушень.

55. Визначити сутність Положення про систему безпеки фірми.

56. Визначити роль Колективної угоди в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства.

57. Визначити місце і роль фінансової розвідки в системі забезпечення стратегічного розвитку підприємств.

58. Розкрити принципи фінансової розвідки.

59. Охарактеризувати порядок організації та визначення ефективності фінансової розвідки.

60. Охарактеризувати джерела інформації фінансової розвідки, методи її збору та опрацювання.

Рекомендована література

1. Арєф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Арєф'єва, Т. Б. Кузенко. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 170 с.
2. Барановський О. Т. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення), Київський національний торг.-екон. ун-т. – Київ : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
3. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – Київ : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
4. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – Київ : НІСД, 1997. – 144 с.
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
6. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства / преамбула наукової доповіді / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячова. – Київ : Національна академія, 2005. – 77 с.
7. Козак Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємств / Л. С. Козак, І. В. Багровецька // Економіка і управління. – 2013. – № 13. – С. 97–101.
8. Кузенко Т. Б. Управление финансовой безопасностью на предприятии / Т. Б. Кузенко, В. В. Прохорова, Н. В. Саблина // Бизнес Информ. – 2008. – № 12 (1). – С. 27–29.
9. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях і поняттях / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, О. О. Яковенко. – Київ : Текст, 2012. – 256 с.
10. Козаченко А. В. Економічна безпека підприємства: Сутність та механізм забезпечення : монографія / А. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – Київ : Лібра, 2003. – 280 с.
11. Куркин Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия : сборник науч. трудов / Н. В. Куркин. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2004. – 450 с.
12. Медведєва І. Б. Компонентний та структурний підхід до формування складу механізму управління фінансовою безпекою підприємства / І. Б. Медведєва, М. Ю. Погосова // Економіка розвитку. – 2010. – № 3. – С. 91–93.

13. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін. ; за ред. В. М. Гейця. – Харків : ВД "Інжек", 2006. – 240 с.
14. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – Київ : "Квіц", 1999. – 464 с.
15. Основы экономической безопасности: (Государство, регион, предприятие, личность) : учеб.-практ. пособ. / Рос. экон. акад. им. Г. В. Плеханова; под. ред. Олейникова Е. А. – Москва : ЗАО "Бизнес-школа" Интел-Синтез, 1997. – 279 с.
16. Папехин Р. С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р. С. Папехин. – Волгоград : Волгоградское научное изд-во, 2007 – 16 с.
17. Підхомний О. М. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання / О. М. Підхомний, Л. С. Яструбецька // Економічні науки : зб. наук. праць. Серія "Облік і фінанси". – Луцьк : Луцький державний технічний університет. – 2011. – Вип. 4 (16). – Ч. 2. – 244 с.
18. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование : монографія / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова. – Харків : ИД "ИНЖЭК", 2004. – 144 с.
19. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Н. Й. Ревенчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
20. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : монографія / О. О. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2004. – 268 с.
21. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / О. О. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2000. – 410 с.
22. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – Москва : Экспертное бюро, 1997. – 185 с.

Додатки

Додаток А

Фінансова звітність підприємства

Таблиця А.1

Баланс (базовий варіант)

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
Незавершені капітальні інвестиції	1005	1340	1109
Основні засоби	1010		
первісна вартість	1011	354358	313157
знос	1012	(234453)	(200786)
Інвестиційна нерухомість	1015	552	660
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035	226	104
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045	352	99
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	122375	114343
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	50401	39263
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	8861	10993
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	24917	28669
з бюджетом	1135	12386	10637
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	6687	3124
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165		
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190	2927	819
Усього за розділом II	1195	206716	193537
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	336070	310769

Продовження додатка А

Закінчення табл. А.1

1	2	3	4
Пасив			
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	157738	157738
Додатковий капітал	1410	11760	
Резервний капітал	1415	36209	34735
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Неоплачений капітал	1425	(27139)	(27093)
Вилучений капітал	1430		
Усього за розділом I	1495		
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	5978	4893
товари, роботи, послуги	1615	221	171
розрахунками з бюджетом	1620	6199	5064
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625	38010	21800
розрахунками з оплати праці	1630		
Поточні забезпечення	1660	85	106
Доходи майбутніх періодів	1665	11841	10853
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695	33334	38480
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	19729	19780
Баланс	1900	336070	310769

Звіт про фінансові результати (базовий варіант)**I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ**

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	510122	553342
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(51543)	(61477)
Валовий: прибуток	2090	178691	215235
збиток	2095		
Інші операційні доходи	2120	69584	31414
Адміністративні витрати	2130	(57069)	(66094)
Інші операційні витрати	2180	(201695)	(209691)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190		
збиток	2195		(45111)
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші доходи	2240	1569	21746
Інші витрати	2270	(1357)	(161)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	83294	86547
збиток	2295		
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	37596	39586
збиток	2355		

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	(167)	2102
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	(167)	2102
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	67	(295)
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	968	1807
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	35869	(46085)

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Матеріальні затрати	2500	5698	7671
Витрати на оплату праці	2505	87459	103390
Відрахування на соціальні заходи	2510	89651	37343
Амортизація	2515	968	2774
Інші операційні витрати	2520	37856	478689
Разом	2550	69548	629867

IV. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
Середньорічна кількість простих акцій	2600		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605		
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615		
Дивіденди на одну просту акцію	2650		

Зміст

Вступ.....	3
Лабораторна робота 1. Формування інформаційної бази про фінансово-економічну діяльність підприємства	6
Лабораторна робота 2. Аналіз власного капіталу підприємства	10
Лабораторна робота 3. Оцінювання стану та ефективності використання основного капіталу	14
Лабораторна робота 4. Аналіз структури та ефективності використання оборотного капіталу підприємства	20
Лабораторна робота 5. Аналіз формування та напрямів використання прибутку підприємства	24
Лабораторна робота 6. Оцінка та прогнозування ймовірності банкрутства підприємства	27
Підсумкові запитання.....	34
Рекомендована література.....	37
Додатки.....	39

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА

**Методичні рекомендації
до лабораторних робіт
для студентів спеціальності 072 "Фінанси,
банківська справа та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Кузенко** Тетяна Борисівна

Відповідальний за видання *І. В. Журавльова*

Редактор *О. В. Анацька*

Коректор *О. В. Анацька*

План 2019 р. Поз. № 28 ЕВ. Обсяг 45 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*